

L'IDEALISME TRANSCENDENTAL DE KANT

El pensament de Kant representa un intent vigorós i original de superar, sintetitzant-les, les dues corrents filosòfiques fonamentals de la modernitat: el racionalisme i l'empirisme. L'obra de Kant, no obstant, no es limita a tal síntesi superadora, sinó que en ella conflueixen tots els fils més importants de la trama de l'època moderna. Pot ser considerada, per això, com la culminació filosòfica del segle XVIII. L'obra de Kant efectivament no pot ser compresa adequadament, a no ser des de la perspectiva complexa dels interessos i ideals de la Il·lustració. Ara ens ocuparem de la filosofia de Kant, atenent a quatre importants nuclis temàtics: en primer lloc a la concepció kantiana de la filosofia i al sentit que, per a Kant, adquireix l'empresa de realitzar una crítica de la raó, en connexió amb els interessos filosòfics de la Il·lustració; en segon lloc ens ocuparem de la crítica a què Kant sotmet la raó teòrica en la seva relació essencial al coneixement de la naturalesa; en tercer lloc, ens ocuparem de la raó pràctica en la seva essencial relació al coneixement moral i a la tasca moral; finalment, tractarem d'oferir una visió totalitzadora del pensament kantianista a través de la seva concepció de la religió i la història.

APUNT BIOGRÀFIC: **Immanuel Kant**

La seva vida (1724-1804) no va tenir res d'excitant ni extraordinari. Home de profunda religiositat, que es deixa traslluir a través de la seva obra, formalment àrida (fou educat en el pietisme), sobri de costums, de vida metòdica, benèvol, provincià (tan sols una vegada en la seva vida va sortir de Königsberg, la seva ciutat natal, i no va anar-se'n lluny ni per molt de temps) i fadrí (com Descartes, Spinoza, Locke i Berkeley), Kant encarna les virtuts (i, tal vegada, l'avorriment) d'una vida dedicada enterament a l'estudi i l'ensenyança. Profundament imbuït dels ideals de la Il·lustració, Kant professà una simpatia profunda pels ideals de la independència americana i de la revolució francesa. Fou pacifista convençut, antimilitarista i aliè a tota forma de patriotisme excoent.

Les obres de Kant solen distribuir-se en tres períodes, que usualment es denominen pre-crític, crític i postcrític. El primer correspon a la seva filosofia dogmàtica, a la seva acceptació de la metafísica racionalista, seguint a Leibniz i Wolff. Les seves obres més conegudes i influents van ser escrites en el segon període: la Crítica de la raó pura (1781, 2ona edició l'any 1787), la Crítica de la raó pràctica (1788) i la Crítica del judici (1790). A més d'aquestes obres, Kant produí una notable quantitat d'obres i opuscles. L'originalitat, el vigor i la influència del seu pensament obliguen a considerar-lo com un dels filòsofs més notables de la cultura occidental.

I. SENTIT D'UNA «CRÍTICA DE LA RAÓ PURA». LA IDEA DE FILOSOFIA

Com Descartes i Spinoza, com Locke i Hume, Kant és a vegades considerat exclusivament un teòric del coneixement. Aquesta interpretació de la filosofia kantiana és unilateral i, per tant, pot portar a una visió deformada i superficial de la figura i importància de Kant. En efecte, el seu pensament sorgeix motivat per la situació específica en què es troba la filosofia i la societat del seu temps i per una exigència de clarificació de l'home i de la societat, en el context històric-social — cruïlla antagònica d'alternatives i de camins— de la **Il·lustració**.

Aquesta exigència de clarificació, assumida per la filosofia kantiana com la seva tasca principal, és fins a tal punt important que tan sols des d'ella és possible calibrar el sentit i l'abast de la figura de Kant com a teòric del coneixement i com a filòsof de la ciència.

La cruïlla antagònica de camins que Kant viu i experimenta és l'originada per una diversitat d'interpretacions de la raó, punt de partida del pensament modern, des del qual es determinen:

- El quefer científic.
- L'acció moral.
- L'ordenació de la societat.
- El projecte històric en què la societat es realitza.

1. La crítica de la raó com a tasca fonamental de la filosofia

La diversitat d'interpretacions de la raó, l'entrecreuament en els modes d'entendre-la, és viscut agudament per Kant. L'expressió «què significa orientar-se en el pensament» (títol d'un dels seus més importants opuscles) conté l'exigència i el sentit del filosofar per a Kant.

La tasca fonamental que imposarà aquesta exigència vendrà a ser: **sotmetre a judici la raó**. Per a què? Per a resoldre, si és possible, l'antagonisme entre les interpretacions de la mateixa que l'esquincen i la dissolen:

a) D'una banda, **el dogmatisme racionalista**, és a dir, la pretensió racionalista segons la qual la sola raó, autosuficient i al marge de l'experiència i d'allò donat, fonamenta un discurs que interpreta l'estructura i sentit de la totalitat d'allò real.

b) D'altra banda, **el positivisme**, l'expressió última del qual és l'**escepticisme**, com intent de reduir el pensament a allò donat, amb la consegüent derrota de la raó.

c) Finalment, **l'irracionalisme**, entès com a hipervaloració del sentiment, de la fe mística o de l'entusiasme subjectiu, i, per tant, com a negació de la raó mateixa.

Dogmatisme racionalista, positivisme empirista, irracionalisme. Vet aquí tres interpretacions antagòniques i irreconciliables de la raó que imposen, segons Kant, **la necessitat de portar a terme una crítica de la mateixa.**

2. Il·lustració i llibertat com a meta de la raó

El judici **de** la raó (és a dir, el judici a què la raó és sotmesa, genitiu objectiu) significa per a Kant un exercici crític **de** la raó (és a dir, realitzat per la raó, genitiu subjectiu). Aquest judici resulta absolutament necessari no tan sols a causa de la diversitat d'interpretacions que de la raó han donat els filòsofs (com s'ha assenyalat anteriorment), sinó també i més originàriament encara, a causa del mode en què els homes i dones de la seva època viuen la seva vida humana: un mode que és no-il·lustrat, és a dir, de minoria d'edat. A pesar de tractar-se d'una «època d'il·lustració», els homes i dones d'aquesta època, pensa Kant, no han arribat a fer d'ella una «època il·lustrada» realment.

Kant constata en la seva època una situació humana de «minoria d'edat» propiciada per la peresa, l'encabiment en la individualitat abstracta i, en definitiva, les constriccions, és a dir, la manca de vertadera llibertat. La tasca de la crítica de la raó (en el seu sentit més ple, fins a «orientar-se en el pensament») tendrà com a objectiu primordial la realització de la llibertat, la superació de les seves constriccions: la constricció civil i la constricció de la consciència (bé sigui per la religió, bé sigui per les normes social i històricament rebudes). Aquestes constriccions de la llibertat impliquen, per tant, un ús de la raó al marge d'una legalitat imposada per ella mateixa.

El remei de tal situació tan sols pot ser la crítica de la raó, atrevint-se aquesta a cercar en si mateixa la pedra de toc de la veritat. «La màxima de pensar per si mateix: això és la Il·lustració.»

Una crítica de la raó serà, doncs, l'exigència que l'ésser humà s'imposa de **clarificar-se sobre allò que és i sobre els seus últims fins i interessos.**

Precisament per això i en aquest sentit, afirmàvem que la crítica de la raó es proposa l'exercici i realització de la llibertat, una llibertat que no es satisfà amb ser viscuda de mode subjectiu, sinó que ha de projectar-se en l'estructuració d'un ordre social: una llibertat que ha de ser-ho per a l'acció i per a la praxi.

Aquesta llibertat és el motor de la crítica i apunta cap a una situació —època il·lustrada— que és, tal vegada, inassolible (d'aquí la importància de l'element utòpic en el pensament kantian). Però mentrestant, la mateixa crítica respon, consagrant-la, a una «època d'il·lustració». Aquesta distinció entre «època il·lustrada» i «època d'il·lustració» ens introdueix en la relació que Kant estableix entre il·lustració i història, relació que és dialèctica: d'una banda, la il·lustració és motor i meta de la història; d'altra banda, la història ha de ser entesa com a millora i progrés en la il·lustració.

3. La idea de filosofia

El sentit kantià de la filosofia inclou, doncs, un doble element: 1) crítica de les desnaturalitzacions de la raó, i 2) projecte d'un estat nou de la humanitat en llibertat. Doncs bé, l'acompliment d'ambdós objectius requereix descobrir i establir quins són els principis, les lleis i els fins últims que la raó imposa des de si mateixa i d'acord amb la seva més genuïna naturalesa.

D'acord amb aquest projecte, «**raó pura**» significa, en un sentit molt precís (prescindint ara d'altres matisos presents en l'ús d'aquesta expressió per part de Kant), l'essència de la raó en tant que facultat que estableix des de si mateixa:

- a) Els principis que regeixen el coneixement de la naturalesa.
- b) Les lleis que regulen el comportament o acció, en la mesura que pot aquesta ser nomenada moral o lliure.
- c) Els fins últims d'aquesta raó, així com les condicions en què aquests podran ser assolits.

A. EL CONCEPTE MUNDÀ DE FILOSOFIA

Des de la perspectiva d'aquest concepte general i suprem de la raó, la filosofia és, per a Kant, «**la ciència de la relació de tots els coneixements als fins essencials de la raó humana**». Aquest és el concepte mundà o còsmic de la filosofia, per oposició al concepte acadèmic de la mateixa, al qual ens referirem després. En la seva concepció mundana, a la filosofia correspon proposar-se:

Establir els principis i límits des dels quals i dintre dels quals és possible un coneixement científic de la naturalesa. És a dir, respondre a la pregunta: **què puc conèixer?**

Establir i justificar els principis de l'acció i les condicions de la llibertat. És a dir, respondre a la pregunta: **què he de fer?**

Delinear projectivament el destí últim de l'home i les condicions i possibilitats de la seva realització. És a dir, respondre a la pregunta: **què puc esperar?**

Al primer interrogant s'ha de dedicar la metafísica; al segon, la moral, i al tercer, la filosofia de la història i la religió. Ara bé, ni les tres preguntes ni les disciplines filosòfiques corresponents estan inconnexes, sinó que sorgeixen dels fins essencials de la raó. D'aquí que les tres preguntes puguin i hagin de ser recollides en una quarta que les engloba: **què és l'home?** Cosa que mostra amb evidència que el projecte total de la filosofia kantiana és el d'una clarificació racional al servei d'una humanitat més lliure, més justa, més encaminada a la realització dels fins últims.

B. EL CONCEPTE ACADÈMIC DE LA FILOSOFIA

Amb el que s'ha dit no queda esgotada la concepció kantiana de la filosofia i la tasca que a aquesta correspon. En efecte, no basta amb orientar tots els coneixements de l'home i de la societat i el llegat de la història, posant-los en relació amb els fins

KANT

últims de la raó (filosofia en sentit mundà), sinó que a la filosofia li correspon ocupar-se de la interrelació i unitat interna d'aquests coneixements, per a establir (o al manco, cercar) el sistema de tots ells. Això és el que constitueix la tasca de la filosofia en el seu sentit o concepte **acadèmic**.

C. L'ACTIVITAT CRÍTICA DE LA FILOSOFIA RESPECTE DE LA SOCIETAT I LA CIÈNCIA

Cal tenir en compte, finalment, que la filosofia, entesa com a exercici crític de la raó, s'insereix en un marc sociopolític i exigeix l'ús públic de la racionalitat. Ambdues dimensions de la crítica filosòfica —inserció política i exercici públic de la raó— han de ser protegides i impulsades pel propi poder polític: d'aquesta manera, tant l'exercici mateix del poder com les realitzacions de les ciències han d'estar al servei i per a la promoció dels fins últims de la raó: per tant, al servei d'una humanitat més lliure. La realització d'una humanitat més lliure és allò que determina el sotmetiment de la racionalitat científica i tecnològica a la racionalitat total, regida per fins.

TEXT: Il·lustració i raó

TEXT: Raó i llibertat

II. LA NATURALESA I LA RAÓ TEÒRICA. LA DOCTRINA DEL CONEIXEMENT A LA *CRÍTICA DE LA RAÓ PURA*

A cavall entre el Racionalisme i l'Empirisme, Kant és un filòsof de la raó, però no és un racionalista. Es va formar en la tradició racionalista de Leibniz, que va conèixer pels manuals de Wolff, i es va sentir atret per un sistema que aspirava a estructurar els coneixements humans com si es tractés d'elements matemàtics. Però el coneixement de l'obra de Hume el va fer canviar de perspectiva. La seva lectura el va fer desvetllar del seu "somni dogmàtic" i va donar una nova direcció a les seves investigacions.

Al llarg de la filosofia i particularment amb el Racionalisme, la metafísica havia construït les grans idees de Déu, ànima i substància corpòria. Però, com es odia demostrar l'objectivitat d'aquestes idees? Quina correspondència hi havia entre aquests grans constructors de la raó i la realitat? Kant no en tenia prou amb les raons del Racionalisme. La qüestió capital continuava essent, doncs, com i en què es fonamenta el nostre coneixement, especialment els nostres conceptes.

Kant semblava donar raó a l'Empirisme quan afirmava que "*no es pot dubtar del fet que tots els nostres coneixements comencen amb l'experiència. En el temps, doncs, cap dels nostres coneixements no precedeix l'experiència i tots hi comencen*". Però, bo i criticant també aquesta posició empirista, afegeix: "*però si és veritat que tots els nostres coneixements comencen amb l'experiència, no tots, tanmateix, en procedeixen*".

Kant supera amb el seu **Criticisme** l'antagonisme de les posicions racionalistes i empiristes tot assimilant el més positiu de cadascuna d'elles. Kant observa que la metafísica, considerada tradicionalment com la reina de les ciències, en la seva època es troba en desavantatge davant del desenvolupament que han assolit les altres ciències, especialment la física i les matemàtiques.

Aquesta inferioritat de la metafísica pot ser deguda a la seva impossibilitat d'existir com a ciència perquè no pot tenir les condicions d'altres ciències, o al fet que s'hagi errat el camí pel qual es constitueix una ciència com a tal, és a dir, pel qual un coneixement adquireix el caràcter de científic. Cal analitzar, per tant, el camí que ha permès el progrés d'aquestes ciències i, si és possible, aplicar-lo a la metafísica.

Per a Kant, que continua la tradició iniciada per Aristòtil, la ciència ha de ser un coneixement **universal** i **necessari**, i arriba a la conclusió que tant la tradició racionalista com l'empirista, des dels seus supòsits filosòfics, no fan possible la metafísica com a ciència.

Concedeix validesa indispensable a l'experiència però, al mateix temps, no renuncia a la necessitat i causalitat pròpies del veritable coneixement. Així, del Racionalisme manté la convicció que a la ment hi ha algun tipus de continguts que tenen un caràcter universal i són anteriors a tota la experiència. De l'Empirisme

KANT

conserva el principi fonamental que tot coneixement parteix de l'experiència tal com defensava la ciència de la seva època.

1. El Criticisme kantià

Per a Kant, el problema crític, la possibilitat del coneixement, és el problema fonamental de la filosofia. Com ha estat possible que els filòsofs no qüestionassin si la raó humana podia escometre aquesta aventura? Per tant, Kant pensa que el primer que s'ha de fer és sotmetre la raó a judici, per saber si aquesta té capacitat per resoldre els problemes que es planteja. El resultat d'aquest esforç és un sistema filosòfic articulat entorn a l'anàlisi de la raó mateixa.

Aquest sistema rep el nom de **Criticisme** i d'**Idealisme transcendental**. En aquest sistema posa l'accent en la dimensió activa del subjecte del coneixement. El seu programa és molt ambiciós i abraça pràcticament tots els possibles àmbits del saber i de la preocupació humana.

El resum del programa kantià s'estructura en tres preguntes bàsiques: què puc conèixer?; què puc fer?; què puc esperar?; que es resumeixen en la pregunta què és l'home?. L'ésser humà és, per tant, el subjecte de les qüestions, per la qual cosa la investigació té un clar caràcter antropològic.

Els termes crítica, raó i pura, del seu principal llibre "Crítica de la raó pura", tenen un significat específic: s'expressa que la tasca que Kant s'imposa té com a base l'anàlisi de l'òrgan del coneixement, la raó mateixa.

Sotmet aquesta raó a crítica, en el sentit d'establir els límits de la seva capacitat; moltes vegades, els errors es fan perquè s'extralimita, perquè es vol anar més enllà dels límits del coneixement. Es porta aquest estudi examinant la raó pura, és a dir, lliure de qualsevol altre dada fora d'ella, tal com és abans de qualsevol contingut empíric, la raó en tant que no està encara contaminada per cap aspecte procedent de la sensació. Aquesta tasca és duta a terme per la raó mateixa, que fa la crítica d'ella mateixa.

2. La justificació de la ciència: els judicis

Quan Kant parla de coneixement, no se'n planteja l'existència. Admet com un fet el coneixement físicomatemàtic tal com ha estat formulat per Isaac Newton. Això constitueix allò que Kant anomena *el fet de la raó*. No es tracta, per tant, de la possibilitat de la ciència, ja que és un fet, sinó que es tracta d'estudiar les condicions que la fan possible.

Ara bé, estudiar les condicions que fan possible la ciència és estudiar les condicions en què aquesta s'expressa. En efecte, tots aquests coneixements científics s'expressen en judicis, fins al punt que es pot afirmar que tota ciència és un encadenament de judicis; és a dir, una seqüència ordenada de proposicions on alguna cosa (predicat) s'afirma d'alguna altra cosa (subjecte). D'aquí que Kant concreti l'anàlisi de les *condicions de possibilitat* de la ciència partint de la classificació dels judicis.

CLASSIFICACIÓ DELS JUDICIS

Segons Kant, seguint la classificació de la seva època, els judicis es poden classificar, d'acord amb la seva independència o dependència de l'experiència, en **judicis a priori**, aquells que *no deriven de l'experiència i tenen caràcter de necessitat i universalitat*, i en **judicis a posteriori**, els que *estan relacionats amb l'experiència i es constitueixen per generalització*.

Una altra manera de classificar els judicis és partir de l'estructura mateixa del judici, de la relació *entre subjecte i predicat*. Així, tenim els **judicis analítics**, aquells en què *el predicat està contingut en el subjecte*, i els **judicis sintètics**, aquells en què, contràriament, *el predicat no està contingut en el subjecte*. Els primers són *explicatius*, ja que el seu enunciat expressa més clarament el significat del subjecte, i els segons són *extensius*, ja que hi afegeixen alguna cosa que no hi era continguda.

Per a Kant, els **judicis d'experiència (a posteriori)** són tots sintètics. Serveixen per ampliar el nostre coneixement, però són *particulars i contingents*, la seva validesa queda limitada al moment present. Els **judicis analítics (a priori)** són *universals i necessaris*, però no augmenten el nostre coneixement, només expliciten continguts del subjecte. Ni els uns ni els altres serveixen per fonamentar la ciència. Aquesta última distinció entre judicis analítics i sintètics ja la trobem en Leibniz (*veritats de raó i veritats de fet*) i en Hume (*relacions d'idees i qüestions de fet*).

Els judicis sintètics a priori.

Kant fa un pas més en admetre l'existència de **judicis sintètics a priori** i afirmar que aquests judicis són els que fan avançar les ciències. Són judicis que, a més d'ampliar el nostre coneixement, són universals, ja que el predicat no està contingut en el subjecte i són anteriors a l'experiència.

Com a conseqüència, la seva tasca es concreta a investigar com són possibles aquests judicis en les diferents ciències i a analitzar si també són possibles en la metafísica, la qual cosa aclariria el tema de si pot constituir-se com una ciència. Aquesta és la tasca que es va proposar d'abordar a la *Crítica de la raó pura* on alhora va desenvolupar la seva teoria del coneixement.

3. La teoria del coneixement

En l'anàlisi del coneixement, Kant parteix d'una distinció la clàssica entre *coneixement sensible* i *coneixement intel·lectual*. Aquests dos tipus de coneixement es fonen en dues capacitats diferents: la *sensibilitat* i l'*enteniment*.

La **sensibilitat** és la capacitat de rebre representacions dels objectes. Ens subministra les **intuïcions sensibles** de les quals parteix tot el procés del coneixement. L'**enteniment** és la capacitat de pensar els objectes i sempre ha de partir dels continguts de la sensibilitat. Mentre que la sensibilitat es mostra passiva, l'enteniment, en canvi, és actiu.

KANT

A la *Crítica de la raó pura* hi afegeix una tercera capacitat que és la **raó**. En funció d'aquestes tres capacitats divideix la seva obra en tres parts, cadascuna de les quals estableix, al seu torn, les condicions de possibilitat de les diferents ciències.

A. EL CONEIXEMENT SENSIBLE: ESTÈTICA TRANSCENDENTAL

Kant afirma taxativament que no es pot dubtar del fet que tots els nostres coneixement comencen amb l'experiència. El coneixement s'inicia en rebre alguna cosa que ve de l'exterior. La sensibilitat és una simple capacitat de rebre impressions de es coses.

Les impressions produeixen en nosaltres una sensació que dona lloc a una intuïció empírica, és a dir, a la referència a un objecte d'experiència que es troba present en la sensació. Però el que coneixem mitjançant la sensació no són les coses tal com són en si mateixes, sinó tal com són en relació amb la sensibilitat, tal com ens apareixen: constitueixen el fenomen. El fenomen és, doncs l'objecte d'una intuïció empírica.

Ara bé, en el fenomen, Kant distingeix allò que prové de la sensació, la qual cosa anomena matèria —les dades empíriques—, i la forma —allò que ordena aquestes dades reduint-les a una certa unitat—. La forma existeix en el subjecte cognoscitiu amb anterioritat a la recepció de qualsevol dada empírica i, per això, Kant l'anomena forma a priori de la sensibilitat.

Les formes pures a priori: espai i temps.

Existeixen dues formes pures a priori de la intuïció sensible: espai i temps. Que siguin formes pures vol dir que no hi ha res procedent de l'experiència, i que siguin a priori significa que es troben en el subjecte per poder ser aplicades a la intuïció sensible. L'espai és la forma pura a priori de la sensibilitat externa. El temps és la forma pura a priori de la sensibilitat interna. La unió de les dades empíriques i les formes pures constitueix el fenomen.

Així, no existeix cap altre coneixement que pugui anar més enllà dels fenòmens. Això significa que no coneixem allò que és la cosa en si o noümen. El que nosaltres coneixem són les coses tal com se'ns presenten mitjançant les formes a priori. Aquest és l'anomenat gir copernicà del coneixement, que significa que no és el subjecte el que s'adequa a l'objecte i el coneix tal com és, com s'afirmava fins a Kant, sinó que és l'objecte el que plega a la forma de conèixer del subjecte, amb la impossibilitat de conèixer el que és la cosa en si.

La possibilitat de la matemàtica com a ciència.

Les matemàtiques són possibles perquè hi ha judicis sintètics a priori, que es fonen en l'espai i en el temps, en tant que forma a priori de la facultat de percebre. L'espai, com a forma organitzadora de dades externes fa possible la geometria. El temps, en tant que condició de possibilitat de la intuïció de la successió, fa possible la construcció de l'aritmètica com a successió numèrica.

B. EL CONEIXEMENT INTEL·LECTUAL: ANALÍTICA TRANSCENDENTAL

Kant anomena coneixement intel·lectual al segon nivell de coneixement. La seva funció és pensar els objectes. Amb el coneixement sensible s'han constituït una

KANT

pluralitat de fenòmens que no tenen unitat. Aquesta només s'aconsegueix mitjançant una activitat capaç d'unificar la pluralitat dels fenòmens. Aquesta activitat la duu a terme l'enteniment o facultat de jutjar, que organitza els fenòmens mitjançant conceptes.

Els conceptes purs o categories.

Kant distingeix entre conceptes a priori i a posteriori. Els conceptes a posteriori provenen de l'experiència, de l'observació de les dades comunes a diversos objectes. Els conceptes a priori els produeix l'enteniment per si mateix, són espontanis, i no provenen de l'experiència, són purs. Aquests conceptes són anomenats categories. Ens donen la possibilitat de pensar l'objecte i es caracteritzen perquè són condicions a priori que imposen les seves lleis a la natura entesa com a conjunt de tots els fenòmens.

Pensar o jutjar és un acte que implica subordinar un fenomen sota d'un concepte. Existeixen dotze categories que fan possible la feina d'unificar els fenòmens procedents de l'experiència.

Les categories només les pot aplicar el subjecte a allò que prové de la sensibilitat, és a dir, al camp de l'experiència. Per tant, no se'n pot fer ús fora d'aquest àmbit. Les categories no són aplicables als noïmens, coses en si, ja que es troben fora de l'àmbit de la sensibilitat.

La possibilitat de la física com a ciència.

Que la física sigui una ciència es justifica pel fet que els judicis en què s'expressa són sintètics a priori, judicis que prediuen com actuaran els objectes, abans que se n'hagi observat el comportament a la natura. Les dades sensibles no proporcionen cap coneixement universal i necessari. Però, les categories, com a conceptes purs de l'enteniment, fan possible la universalitat de la física, ja que, en no derivar de l'experiència, proporcionen el caràcter d'universalitat necessari per a la ciència.

TAULA DELS JUDICIS SEGONS LA SEVA FORMA		TAULA DE LES CATEGORIES	
			<i>Exemples</i>
Quantitat	Universals Particulars Singulars	Unitat Pluralitat Totalitat	<i>Tots els homes són racionals Alguns homes són filòsofs Sòcrates és mortal</i>
Qualitat	Afirmatiu Negatiu Infinits	Realitat Negació Limitació	<i>Els francesos són europeus Els homes NO són irracionals L'espai és no-finit</i>
Relació	Catègòrics Hipotètics Disjuntius	Substància i accident Causalitat (causa i efecte) Comunitat (acció recíproca)	<i>La Terra és rodona Els cossos es dilaten amb la calor El món és etern o temporal</i>
Modalitat	Problemàtics Assertòrics Apodíctics	Possibilitat-impossibilitat Existència-no existència Necessitat-contingència	<i>L'ànima és immortal Sòcrates és un home Tots els cossos són pesants</i>

C. L'ÀMBIT DE LA RAÓ: DIALÈCTICA TRANSCENDENTAL

El coneixement intel·lectual no s'acaba amb l'enteniment. En un altre nivell hi ha la raó. Així, de la mateixa manera que l'enteniment unificava la pluralitat de fenòmens, la raó unifica els coneixements de l'enteniment. En aquest cas, tal com passava amb la sensibilitat i l'enteniment, la tasca unificadora ha de portar-se a terme sobre una determinada matèria, els objectes de l'enteniment, per l'aplicació d'unes determinades formes, els conceptes purs de la raó. Per mitjà d'ells ha de trobar-se o expressar-se allò incondicionat, és a dir, allò no sotmès a les condicions del coneixement. Allò incondicionat constitueix la unitat suprema que pretén assolir la raó.

Les tres idees de la raó: ànima, món i Déu

Per a Kant, aquests conceptes, en la mesura que dirigeixen l'ús de la raó en el procés d'unificació sintètica, són també conceptes a priori, és a dir, anteriors a tota experiència, i purs, mancats de tot contingut. Són anomenats idees transcendents, però a diferència dels conceptes purs de l'enteniment, estan mancats de tota relació amb l'experiència.

Mentre que l'enteniment fa referència a objectes, la raó, en canvi, es refereix a la totalitat mitjançant les tres úniques idees transcendents existents: ànima, món i Déu. Aquestes tres idees són els principis suprems d'unificació.

En la mesura que són idees, no en podem tenir cap coneixement, ja que les idees s'escapen del nostre coneixement perquè no es refereixen a objectes de l'experiència. Tanmateix, parlem d'aquestes idees com si corresponguessin a objectes. Això es deu a una tendència innata que ens impulsa cap a allò incondicionat, cap a la superació dels límits imposats per la sensibilitat i l'enteniment.

La impossibilitat de la metafísica com a ciència.

La metafísica respon a la tendència natural de la raó humana a superar el camp de l'experiència. Normalment ha derivat cap a un ús inadequat de les idees de la raó pura. El seu ús correcte seria l'ús regulador, director de l'enteniment cap a síntesis cada vegada més generals. Quan va més enllà d'aquesta tasca unificadora perd tota la seva funció de coneixement. D'aquí ve que la metafísica no sigui una ciència, sinó només el resultat de l'ús de la raó deslligat de l'experiència.

La negació de la metafísica com a ciència mostra que la raó té límits d'actuació en el terreny del coneixement. Kant critica les tres idees principals de la metafísica tradicional: ànima, món i Déu.

El jo o ànima és una il·lusió causada pel fet de prendre per coneixement allò que és condició humana del pensar; per tant, no es pot intentar trobar el jo en l'experiència.

L'anhel per captar el món com a totalitat fa que la raó caigui en conflictes interns o antinòmies. Una antinòmia és una contradicció o oposició de dues conclusions de dos raonaments aparentment correctes. La raó, amb la mateixa força que pot demostrar una tesi d'una antinòmia, pot demostrar també la seva negació o antítesi.

El concepte d'un ésser suprem és una idea útil per a Kant. Però, precisament per tractar-se d'una simple idea, és totalment incapaç d'ampliar per si sola el nostre coneixement envers allò que existeix.

KANT

La distinció entre fenomen i cosa en si permet entendre que si ànima, món i Déu, objectes tradicionals de la metafísica, no són objectes empírics de coneixement, sí que poden ser ideals, objectes en ordre als quals s'organitzi el nostre comportament.

En l'home existeix una tendència irrefrenable de trobar alguna cosa més enllà dels límits de la seva sensibilitat. Cal suposar que existeixen aquests objectes que puguin ser l'objectiu de la seva inquietud. Aquests objectes serien accessibles mitjançant l'ús pràctic de la raó, però no mitjançant l'ús teòric. La raó, en el seu ús pràctic, s'ocupa de les lleis pràctiques que regeixen la nostra conducta i que responen a la pregunta què he de fer, per assolir determinats fins; o bé, si la voluntat és lliure, si l'ànima és immortal i si existeix Déu. Els problemes que es plantegen pertanyen a l'àmbit de les lleis morals, lleis que parlen d'allò que ha de succeir per tal d'aconseguir el nostre fi últim, la felicitat.

TEXT: Fonts del nostre coneixement

TEXT: Experiència, coneixement i aprioritat

III. LA LLIBERTAT I LA TASCA DE LA RAÓ PRÀCTICA

1. La raó pràctica i el coneixement moral

A la Crítica de la raó pura —a l'estudi de la qual hem dedicat l'apartat anterior—, Kant va fer un notable esforç per explicar com és possible el coneixement dels fets (aquest és possible gràcies a la conjunció de dos elements: les impressions sensibles procedents de l'exterior i certes estructures a priori que el subjecte imposa a tals impressions, que són, les formes d'espai-temps i les categories o conceptes purs) i fins on és possible el coneixement dels objectes (el coneixement objectiu tan sols té lloc en l'aplicació de les categories als fenòmens; les doctrines metafísiques, en la mesura que apliquen categories més enllà dels fenòmens, no proporcionen coneixement objectiu). Ara bé, és obvi que l'activitat racional humana no es limita al coneixement dels objectes. L'home necessita també conèixer com ha d'actuar, com ha de ser la seva conducta: la raó posseeix també una funció moral, en correspondència amb la segona de les preguntes que proposàvem a l'apartat primer: **què he de fer?**

Aquesta doble vessant —coneixement d'objectes, coneixement moral— pot expressar-se per mitja de la distinció entre **raó teòrica** i **raó pràctica**. No es tracta, evidentment, que en l'home hi hagi dues raons, sinó que la raó posseeix dues funcions perfectament diferenciades. La raó teòrica s'ocupa de conèixer com són les coses, és a dir, en el coneixement de la naturalesa; la raó pràctica s'ocupa no de com són les coses, sinó de com ha de ser la conducta humana. A la raó pràctica no correspon el coneixement de com és de fet la conducta humana, sinó el coneixement de com ha de ser: no està interessada en quins són els motius que determinen empíricament i psicològicament als éssers humans (desitjos, sentiments, egoisme,...) sinó quins han de ser els principis que han de determinar-lo a actuar si és que la seva conducta ha de ser racional i, per tant, moral. Aquesta separació entre ambdues esferes sol expressar-se dient: la ciència (la raó teòrica, diu Kant) s'ocupa del ser, mentre que la moral (la raó pràctica, diu Kant) s'ocupa del deure ser, de l'haver de ser.

La diferència entre ambdues activitats racionals es manifesta, segons Kant, en el mode totalment distint en què una i altra expressen els seus principis o lleis; la raó teòrica, científica, formula judicis («el calor dilata els cossos», etc.), mentre que la raó pràctica formula imperatius o manaments («no mataràs», etc.).

2. El formalisme moral

A. LES ÈTIQUES MATERIALS

Si notable va ser l'originalitat de la teoria kantiana del coneixement científic, no és menys notable la seva originalitat en el camp de la teoria moral. L'ètica kantiana representa una autèntica novetat dintre de la història de la ètica. De manera simplificada, aquesta originalitat pot ser formulada de la següent manera: fins a Kant, les distintes ètiques havien estat materials; enfront a totes elles, l'ètica de Kant és formal.

KANT

Per a comprendre el significat de la teoria kantiana és necessari entendre que és una ètica material. Començarem per senyalar que cal no confondre ètica material amb ètica materialista: el contrari d'una ètica materialista és una ètica espiritualista, el contrari d'un ètica material és una ètica formal. (Per exemple, l'ètica d'Aquino és material, però no és materialista.) De manera general, podem dir que són materials aquelles ètiques segons les quals la bondat o maldat de la conducta humana depenen de quelcom que es considera bé suprem per a l'home: els actes seran, per tant, bons quan ens apropin a la consecució d'aquest bé suprem, i dolents (reprovable, no aconsellables) quan ens allunyin d'ell. D'acord amb aquesta definició, podem senyalar en tota ètica material els dos següents elements:

- Tota ètica material parteix de què **hi ha béns**, coses bones per a l'home i, per tant, comença per determinar quin és —entre tots ells— el bé suprem o fi últim de l'home (plaer, felicitat, etcètera).
- Una vegada establert tal bé suprem, l'ètica **estableix unes normes** o preceptes encaminats a assolir-lo.

Amb altres paraules, podem dir que una ètica material és una ètica que té contingut. I té contingut en el doble sentit que acabem d'assenyalar: a) en la mesura que estableix un bé suprem (per exemple, el plaer és el contingut de l'ètica epicúria), i b) en la mesura que diu allò que ha de fer-se per a aconseguir-lo, els preceptes estableixen certes conductes concretes a realitzar («no mengis en excés», «allunya't de la política», són preceptes epicuris que determinen allò que ha de fer-se).

B. CRÍTICA DE KANT A LES ÈTIQUES MATERIALS

Kant rebutjà les ètiques materials perquè, al seu parer, presenten les deficiències que a continuació s'exposen:

a) En primer lloc, les ètiques material són **empíriques**, són —en la seva terminologia que ja coneixem— **a posteriori**, és a dir, el seu contingut està extret de l'experiència. Prenguem l'exemple de l'ètica epicúria. Com sabem que el plaer és un bé màxim per a l'home? Indubtablement, perquè l'experiència ens mostra que des d'infants els homes cerquen el plaer i fugen del dolor. Com sabem que per assolir un plaer durable i raonable s'ha de menjar sobriament i s'ha de romandre allunyat de la política? Indubtablement, perquè l'experiència ens mostra que l'excés produeix, a la llarga, dolor i malalties, i la política produeix disgustos i sofriments. Es tracta, doncs de generalitzacions a partir de l'experiència.

Possiblement a un epicuri li preocuparà bastant poc que la seva ètica sigui empírica, a posteriori. A Kant, no obstant, això el preocupa força per la següent raó: perquè pretén formular una ètica els imperatius de la qual siguin universals i, en la seva opinió, de l'experiència no es poden extreure principis universals. (Això darrer va quedar exposat clarament en la primera part del tema: cap judici que procedeixi de l'experiència pot ser estrictament universal; un judici tal ha de ser a priori, és a dir, independent de l'experiència.)

b) En segon lloc, els preceptes de les ètiques materials són **hipotètics** o condicionals. Això vol dir que no són vàlids absolutament, sinó tan sols d'un mode condicional, com a mitjans per aconseguir un cert fi. Quan el savi epicuri aconsella «no beguis en excés», ha d'entendre's que vol dir: «no beguis en excés, si vols assolir

KANT

una vida moderada i llargament plaent». Què passarà si algú contesta al savi epicuri: «jo no vull assolir aquesta vida de plaer moderat i continuat»? Evidentment el precepte epicuri mancarà de vàlidesa per a ell. Vet aquí un segon motiu per al qual una ètica material no pot ser, a judici de Kant, universalment vàlida.

c) En tercer lloc, les ètiques materials són **heterònomes**. «Heterònom» és el contrari d'«autònom» i si la autonomia consisteix en què el subjecte es doni a si mateix la llei, en què el subjecte es determini a si mateix a actuar, l'heteronomia consisteix en rebre la llei des de fora de la pròpia raó.

Les ètiques materials són heterònomes, segons Kant, perquè la voluntat és determinada a actuar d'aquesta manera o d'aquesta altra pel desig o inclinació.

Seguint amb l'exemple de l'ètica epicúria, l'home és determinat en la seva conducta per una llei natural, per la inclinació al plaer, essent dominat per aquest.

C. L'ÈTICA FORMAL DE KANT

a) Sentit d'una ètica formal.

Les ètiques materials es troben inevitablement afectades, segons Kant, per les tres deficiències que hem senyalat. A partir d'aquesta crítica, el raonament kantianista és senzill i pot ser exposat de la següent forma:

— Donat que totes les ètiques materials són empíriques (i, per tant, incapaces d'oferir principis estrictament universals), hipotètiques en els seus imperatius i heterònomes.

— I una ètica estrictament universal i racional no ha de ser ni empírica (sinó **a priori**), ni hipotètica en els seus imperatius (sinó que aquests han de ser absoluts, **categòrics**), ni heterònoma (sinó **autònoma**, és a dir, el subjecte ha de determinar-se a si mateix a actuar, ha de donar-se a si mateix la llei).

— Una ètica estrictament universal i racional no pot ser material. Ha de ser, per tant, formal.

Què és aleshores una ètica formal? Les explicacions ofertes en els paràgrafs precedents ens permeten contestar fàcilment a aquesta pregunta: una ètica formal és una ètica buida de contingut, que no té contingut en cap dels dos sentits en què ho té l'ètica material:

- 1.er no estableix cap bé o fi que hagi de ser perseguit, i, per tant,
- 2.^{on} no ens diu allò que hem de fer sinó com hem d'actuar, la forma en què cal que obrem.

b) El deure.

L'ètica formal no estableix, doncs, allò que hem de fer: es limita a assenyalar com cal que actuem sempre, tracti's de la l'acció concreta que sigui. Un home, una dona, actua moralment, segons Kant, quan actua **per deure**. El deure, segons Kant, és «la necessitat d'una acció per respecte a la llei» (*Fonamentació de la metafísica dels costums*), és a dir, el sotmetiment a una llei, no per la utilitat o satisfacció que el seu compliment pugui proporcionar-nos, sinó per respecte a la mateixa.

KANT

Kant distingeix tres tipus d'accions: accions contràries al deure, accions conformes al deure i accions per deure. Tan sols aquestes darreres posseeixen valor moral. Suposem, utilitzant un exemple de Kant mateix, el cas d'un comerciant que no cobra preus abusius als seus clients. La seva acció és conforme al deure. Ara bé, tal vegada ho faci per assegurar-se així la clientela, cas en el qual l'acció es conforme al deure, però no per deure: l'acció (no cobrar preus abusius) esdevé un mitjà per aconseguir un propòsit, un fi (assegurar-se la clientela). Si, al contrari, actua per deure, per considerar que aquest és el seu deure, l'acció no és un mitjà per aconseguir un fi o un propòsit, sinó que és un fi en ella mateixa, quelcom que cal fer-se per si.

El valor moral d'una acció no rau, doncs, en algun fi o propòsit a aconseguir, sinó en la màxima, en el mòbil que determina la seva realització, quan aquest mòbil és el deure: «una acció feta per deure té el seu valor moral, no en el propòsit que per mitjà d'ella es vulgui assolir, sinó en la màxima segons la qual és decidida; no depèn, doncs, de la realitat de l'objecte de l'acció, sinó simplement del principi del voler segons el qual és produïda l'acció» (*Ibid.*).

c) L'imperatiu categòric.

L'exigència d'actuar moralment s'expressa en un imperatiu que no és —no pot ser— hipotètic (com els manaments de les ètiques materials) sinó **categòric**. Kant ha ofert diverses formulacions de l'imperatiu categòric, la primera de les qual és la següent: «**actua tan sols segons una màxima tal que puguis voler al mateix temps que es torni en llei universal**» (*Ibid.*). Aquesta formulació mostra clarament el seu caràcter formal; en efecte, aquest imperatiu no estableix cap norma concreta, sinó la forma que ha de posseir qualsevulla norma concreta de les nostres accions (les normes que determinen la conducta de cadascú, normes per les quals es regeix el subjecte —per exemple, «no cobrar preus abusius»— són denominades «màximes» per Kant): qualsevulla norma, qualsevol màxima ha de ser tal que el subjecte pugui voler que s'esdevingui en norma per a tots els homes, en llei universal. Aquesta formulació de l'imperatiu categòric mostra igualment l'exigència d'universalitat pròpia d'una acció racional.

També en la *Fonamentació de la metafísica dels costums* ofereix Kant la següent formulació de l'imperatiu categòric: «**Actua de tal manera que tractis la humanitat, tant en la teva persona com en la de qualsevol altre, sempre, al mateix temps, com un fi i mai només com un mitjà**». Igualment com en la formulació anterior, aquesta mostra el seu caràcter formal i la seva exigència d'universalitat; a diferència d'aquella, en aquesta formulació s'inclou la idea de fi.

L'únic que es fi en si mateix és l'home, en tant que ésser racional. No ha de ser mai utilitzat, per tant, simplement com un mitjà.

3. Llibertat, immortalitat i existència de Déu

La *Crítica de la raó pura* havia posat de manifest la impossibilitat de la metafísica com a ciència, és a dir, com a coneixement objectiu entorn al món, en la seva totalitat, entorn de l'ànima i entorn de Déu. L'ànima —la seva immortalitat— i l'existència de Déu constitueixen interrogants d'interès fonamental per al destí de l'home.

KANT

Kant mai no negà la immortalitat de l'ànima o l'existència de Déu. A la *Crítica de la raó pura* es limità a establir que l'ànima i Déu no són assequibles al coneixement científic, objectiu, ja que aquest tan sols té lloc en l'aplicació de les categories als fenòmens, i l'ànima i Déu no són fenòmens que es donin en l'experiència. D'aquesta manera, Kant assenyalava que el lloc adequat en què cal plantejar-se el tema de Déu i de l'anima no es troba en la raó teòrica, sinó en la raó pràctica.

La llibertat, la immortalitat de l'ànima i l'existència de Déu són, segons Kant, **postulats de la raó pràctica**. El terme «postulat» ha d'entendre's aquí en el seu sentit estricte, com quelcom que no és demostrable, però que és supòsit necessari com a condició de la moral mateixa. En efecte, l'exigència moral d'actuar per respecte al deure suposa la llibertat, la possibilitat d'actuar per respecte al mateix venent les inclinacions, desitjos, etc. També la immortalitat de l'ànima i l'existència de Déu són postulats de la moral, segons Kant, si bé en aquests dos casos el seu raonament és més complicat i ha estat objecte de diverses objeccions. Pel que fa a la immortalitat, el seu raonament és el següent: la raó ens ordena aspirar a la virtut, és a dir, a la concordança perfecte i total de la nostra voluntat amb la llei moral; aquesta perfecció és inassolible en una existència limitada; la seva realització tan sols té lloc en un procés indefinit, infinit, que, per tant, exigeix una durada il·limitada, és a dir, la immortalitat. En relació a l'existència de Déu, Kant afirma que la disconformitat que trobam en el món entre el ser i l'haver-de-ser exigeix l'existència de Déu com a realitat en qui el ser i l'haver-de-ser s'identifiquin i en qui es doni una unió perfecte de virtut i felicitat.

IV. HISTÒRIA I RELIGIÓ

La tercera pregunta kantiana, què puc esperar?, té un sentit escatològic. El «què» pel qual es pregunta i a la consecució del qual tendeix l'home constitueix l'*eschaton* de les accions morals. La religió és la resposta a aquesta pregunta (*La religió dins dels límits de la simple raó*, 1793).

Però, ¿s'esgota el sentit de la pregunta —i de la seva resposta— en la simple dimensió religiosa? Kant ha pensat clarament que no. La consecució del fi la realització última i perfecta del qual s'espera de la religió, implica i exigeix l'acció social i política, per mitjà de la qual, aquest fi es realitzarà a través del temps: així la història (*Idea d'una història universal des del punt de vista cosmopolita*, 1784; *Sobre la pau perpètua*, 1795) ve a representar un moment igualment essencial en la resposta a la pregunta ¿què puc esperar?

1. Concepte kantià de l'home

a) Kant, a la *Crítica de la raó pura*, estableix la distinció fenomen-noümen com a únic mitjà de resoldre les contradiccions de la raó amb ella mateixa. Aquesta distinció s'aplica igualment a l'home. Com a fenomen, l'home està sotmès a, i s'explica segons les lleis matemàtico-físico-biològiques de la naturalesa, com un objecte més entre els objectes del món físic. Però en tant que noümen, l'home, ésser lliure, pertany a l'àmbit de l'intel·ligible, àmbit de la raó pràctica. Les idees de la moralitat i de la llibertat possibiliten o regeixen la tematització d'aquest àmbit, que, com ja hem vist, és objecte d'un saber no teòric, sinó pràctic.

b) La consideració de l'home llença per a Kant, com a resultat, el reconeixement d'allò que ell anomena les seves disposicions originals. Aquestes disposicions s'articulen segons tres direccions o vessants concurrents o constituents de la seva naturalesa. a) Disposició a la animalitat, en funció de la qual s'explica la capacitat tècnica de l'home. b) Disposició a la humanitat, que explica així mateix la seva capacitat pragmàtica. c) Disposició a la personalitat, que explica la seva capacitat moral.

c) Totes aquestes disposicions, en conjunt, expressen, per dir-ho així, una estructura radical, constitutiva de l'home, que es remet a una dualitat de dimensions, en consonància amb la primera distinció: la dimensió empírico-sensible de l'home i la seva dimensió ético-social. La primera significa a l'home en la seva dimensió individual, egoista, tancat sobre si mateix, com una cosa més, entre les coses. En atenció a ella, es pot i s'ha de parlar de la natural in-sociabilitat de l'home, tenint en compte que a aquest nivell —que no es susceptible de judicis morals— la descripció «insociabilitat» tenguí cap sentit pejoratiu. La segona —dimensió ético-social— el significa com a inserit en el regne dels fins i de la moralitat, com a pertanyent a una comunitat de persones. Segons aquesta dimensió, es pot i s'ha de parlar de la sociabilitat de l'home. (Kant, per referir-se a aquesta dimensió, ha utilitzat amb freqüència, potenciant-lo en aquest precís sentit, el terme racional, tan genèric, per altra banda, en els seu sistema.) Donat que les dues dimensions el constitueixen estrictament, cal extreure decididament la conclusió que Kant ha concebut l'home

KANT

com un ésser que tanca en si una paradoxal complexitat: una «insociable sociabilitat» o una «sociable insociabilitat» sembla ser la seva primera i bàsica caracterització.

Aquestes reflexions sobre l'home són consideracions necessàries sense les quals no es pot explicar què es la història o la religió en Kant. Recordem ara una formulació de l'imperatiu categòric, que apareixia en quart lloc en la *Crítica de la raó pràctica*: «Cada u ha de proposar-se com a fi últim i suprem el sobirà bé possible en el món». En estricta concordança amb aquesta formulació, Kant ha puntualitzat molt bé la idea de la filosofia com a «una guia cap el concepte en el qual cal col·locar el sobirà bé i cap a la conducta mitjançant la qual es pot assolir». Doncs bé, des d'aquesta formulació del que és la filosofia, resulta que **història i religió** són les pedres que clausuren el sistema kantian, aquelles que li donen acabament, cap a les quals tot s'ordenava, perquè elles engloben el secret de la realització humana, motor primer d'aquesta complexa activitat —mundana i acadèmica al temps— que vam veure era el filosofar per a Kant.

En efecte, Kant ve a concebre la història com un desenvolupament constantment progressiu, encara que lent, de les disposicions originàries del gènere humà en la seva totalitat. La filosofia de la història kantiana aborda les qüestions de en quina mesura, sota quines condicions i fins a quin punt la història, en quant evolució de la comunitat humana, pot portar a la realització del sobirà bé.

En ella s'estableix la idea d'una «societat de ciutadans del món» i es promou l'acció pràctico-política de la raó en l'organització de la societat sota la referida idea, acció que ha de comportar la major realització possible de la llibertat.

En contrapartida i com a contrapunt igualment necessari, Kant reajustarà el lloc i sentit de la religió. La filosofia de la religió ve a establir la idea de sobirà bé com a unió de virtut i felicitat.

2. Història

La història és una conseqüència necessària d'allò que és l'home: un conjunt de disposicions, com hem vist anteriorment. Però «totes les disposicions naturals d'una criatura estan destinades a desenvolupar-se alguna vegada d'una manera completa i conforme al fi». Exigència d'acompliment i assoliment del seu fi, referits ambdós aspectes a les disposicions humanes, són el «primer» principi de la història segons Kant. Primer i necessari per a explicar-la, però no suficient. El concepte d'història s'il·lumina per a Kant quan s'adverteix que un home sol, aquesta «única criatura racional de la terra», no pot, com a individu, desenvolupar completament totes les disposicions originàries de la naturalesa humana. La tasca, en el seu acompliment, està confiada a l'espècie. D'aquí el decurs temporal de la història («segon» principi). Aquest moment que serà el desenvolupament adequat plenament a la intenció de la naturalesa és la meta de les accions humanes i és el que dona vigència i efectivitat a tots els principis fàctics de la raó. D'aquesta manera, val a dir de l'home, i tan sols de l'home, que, lluny d'estar conduït per l'instint, o per coneixements innats, és obra de si mateix («tercer» principi). És aquesta una tesi kantiana que cal entendre en la seva puresa més genuïna com assentada simplement i d'immediat en el reconeixement de la disposició «racional» de l'home, que implica ella mateixa llibertat.

Kant ha de donar una passa més. La realització de l'essència humana exigeix societat. I justifica la societat com a aspecte indispensable de la comprensió de la història. «El magne problema de l'espècie humana», a la solució del qual la naturalesa

KANT

constreny a l'home, és l'establiment d'una societat civil que administri el dret de manera universal. Societat, així entesa, com a meta última de la tasca que és la història, significa simultàniament: 1) mitjà on es trobi la major llibertat; 2) mitjà que contengui la més rigorosa determinació i seguretat dels límits d'aquesta llibertat. Poder i dret han de conjugar-se estretament a judici de Kant, en la constitució de la societat. I tan sols en ella, així entesa, podrà ser assolida la suprema intenció de la naturalesa, que és el desenvolupament de totes les seves disposicions. Cal insistir en què aquesta societat, entesa d'aquesta manera, és abans que res, una tasca sempre oberta, un problema que no podrà ser resolt «sense que hi hagi una relació exterior entre els estats». La idea d'una lliga de nacions, d'una societat internacional, és el darrer cercle de l'horitzó en el qual es mou la comprensió kantiana de la història. La història cerca, com a sobirà bé, l'organització d'una societat que produeixi la suprema intenció de la naturalesa. Avui diríem una societat plenament justa.

Resumint l'ensenyança kantiana, dues coordenades emmarquen, en definitiva, l'«espai» d'aquest sobirà bé, en la mesura que és realitzable en la història: es tracta, per una banda, d'una tasca sempre oberta i il·limitada. Tasca que, en darrer terme, és del gènere, però no de l'individu.

LA FINALITAT DE LA HISTÒRIA: LA PAU PERPÈTUA

El progrés humà suposa un progrés moral, que no tan sols es dona en els individus sinó en l'espècie.

Existeix en la natura el concepte d'intenció. En l'ésser humà es donen inclinacions oposades: d'una part desitja entrar en societat; d'altra part, oposa resistència als altres. Ara bé, tot succeeix com si la natura fes el possible per aprofitar tots els esforços que fan els homes per resistir el domini dels altres, cap a la consecució d'una convivència cada vegada més racional i pacífica.

Però una vegada creada la societat, els antagonismes entre individus es traslladen als Estats i neix la guerra. Però, Kant és optimista sobre la possibilitat que la raó arribi a regnar en les relacions entre Estats, de manera que aquests arribin a constituir una gran federació de nacions que tingui per objectiu aconseguir una societat civil perfecta, justa, administrada segons dret, que culmini en l'harmonia perfecta entre tots els pobles: la **pau perpètua**.

Per aconseguir aquesta fita, és necessària la moralització dels individus, la seva il·lustració i, al capdavall, la col·laboració dels éssers humans.

TEXT: **La teoria política: la pau perpètua**

3. Religió

La moral, que en absolut es sustenta en el recurs a la felicitat, s'«enllaça», per dir-ho d'alguna manera, amb la felicitat, doncs la felicitat resulta de la realització del bé moral. Per això —puntualitza Kant—, no és pròpiament la moral la doctrina de com ens fem feliços, sinó de com hem d'arribar a ser dignes de la felicitat. Tan sols després, quan la religió sobrevé, es presenta també l'esperança de ser un dia partícips de la felicitat, en la mesura que hem tracta de no ser indignes d'ella.

Fonamentada d'aquesta manera la religió, dues conseqüències importants es deriven d'aquesta teoria kantiana, molt en connexió una amb l'altra. En primer lloc, el

KANT

rebuig de tota religió positiva, per part de Kant. En segon lloc, la reducció de la religió als límits de la simple raó o la racionalització de la religió,

En relació a la primera qüestió, Kant entén per religió positiva tota religió que es redueixi a un conjunt de ritus i dogmes que són acceptats i mantinguts tan sols per l'autoritat d'una tradició, o una església institucionalitzada, sense que intervengui la raó pràctica i el reconeixement del seu caràcter autònom.

Respecte a la segona, sembla bastant clar que Kant, enfront a la religió positiva, tal i com l'acabam de descriure, ha intentat fundar un concepte de religió natural o moral. La qual cosa és completament coherent amb el procés de secularització il·lustrat, en el qual està inserit. Cal assenyalar, emperò, que la religió moral és la consideració estrictament filosòfica de la religió, segons els principis de la raó i els postulats i condicions de realització de la raó exigeix. Això no significa, en la intenció kantiana, la negació d'una religió revelada, la possibilitat de la qual subsisteix com quelcom que excedeix els límits de la raó.

TEXT: Ètica i religió